

Mýty o čínské politice jednoho dítěte

Politika jednoho dítěte byla zavedena v Čínské lidové republice (ČLR) v roce 1980. Od svého počátku je předmětem diskuse a kritiky. Za vinu se jí dává mnoho negativních demografických jevů, jakými jsou přebytek mužů nad ženami v populaci, vysoká infanticida (zabíjení novorozeňat), stárnutí populace a jiné. Na druhou stranu vláda ČLR kontruje, že tato politika zabránila narození až 400 milionů lidí, což byl její hlavní cíl. Jaké jsou klady a záporny této politiky? Jsou všechny kritiky oprávněné či podložené? A na koho se politika jednoho dítěte skutečně vztahuje?

Důvody politiky jednoho dítěte

Když byla roku 1949 ČLR založena, měla půl miliardy obyvatel. O 32 let později, v roce 1981, již však překročila miliardovou hranici (pokud není uvedeno jinak, zdroj pro všechna data je Chinese Bureau of Statistics: www.stats.gov.cn). Toto zdvojnásobení bylo způsobeno propopulační politikou Mao Zedonga (Mao Ce-tunga), který spatřoval ve velikosti čínské populace sílu. S jeho smrtí v roce 1976 a následnými reformami zavedenými Deng Xiaopingem (Teng Siao-pchingem) se však politika zcela převrátila. Nová populační politika měla za cíl několika nástroji redukovat přirozený přírůstek a přelidnění východních provincií. Hlavním cílem bylo, aby populace v roce 2000 nepřekročila 1,2 mld. obyvatel a neohrožovala tak ekonomický rozvoj země. Politika jednoho dítěte to měla zajistit.

Politika jednoho dítěte a...

... **populační politika.** Populační politika je širší a hierarchicky vyšší pojem. Kromě politiky jednoho dítěte v sobě zahrnuje též politiku přesídlování obyvatelstva z přelidněných východních do řídké osídlených západních provincií, politiku genderové rovnosti (mj. s cílem snížit tradici zapříčiněný nedostatek žen), vzdělávací politiku či politiku základních sociálních jistot (zavádění základní zdravotní péče, osvěta, zajištění základního životního standardu atd.). Toto členění je jen přehledové, ve skutečnosti se dílčí politiky prolínají či zastupují a jsou předmětem častých legislativních změn (GPRC 2003). Politika jednoho dítěte je tak jen jedním z nástrojů a je ovlivněna a zároveň ovlivňuje ostatní části populační politiky.

... **infanticida.** Zabíjení novorozeňat (infanticida), a to výhradně dívek, je v Číně dlouhodobý problém. Konfuciánská tradice upřednostňovala chlapce (pokračovatele rodu) před dívkami, které po svatbě odešly z domu k rodičům manžela a dále své rodině již neprospěly. Přestože většina autorů tuto dívčí infanticidu připisuje hlavně politice jednoho dítěte (např. Hesketh 2005), jedná se o dlouhodobý trend, minimálně závislý na politické situaci (Mungello 2008). Po zavedení politiky jednoho dítěte vzrostl počet potratů i následných odkládání či zabíjení dívek, aby tak mohly mít rodiny chlapce, avšak navazující soubor zákonů a nařízení tuto infanticidu opět výrazně zredukoval. Dívky byly státem zvýhodněny,

potrat dívčího plodu při prvním těhotenství a ultrazvuk pro určení pohlaví plodu byly zakázány a rurálním rodinám s prvorozenou dívkou bylo umožněno mít druhé dítě (venkov je infanticidou postižen více a je méně zalidněn než města). Zrovnoprávnění žen na samém počátku ČLR emancipovalo minimálně městskou část ženské populace, a proto přispělo k úbytku tohoto krutého kulturního dědictví. Politika jednoho dítěte tak k nárůstu infanticidy přispěla jen krátkodobě, naopak dlouhodobě prospěla jejímu potírání.

... **přebytek mužů.** V důsledku dívčí infanticidy je v čínské populaci tradičně více mužů než žen. Podle censu 2000 bylo v Číně o 37,94 mil. mužů více než žen, v roce 2008 to bylo 39,12 mil. To je srovnatelné s populací Polska. Přestože rozdíl mezi počtem mužů a žen roste, poměr je stále nižší, než byl v roce 1952 v počátcích ČLR (1952: 107,9 mužů/100 žen; 1964: 105,5; 2000: 106,3). Alarmující je však poměr mezi narozenými dívkami a chlapci. Největší nepoměr je u nejmladších věkových skupin (0–14 let). V roce 2008 dosáhl poměr mezi dětmi do jednoho roku věku 123,3 chlapců/100 dívek. Navíc se jedná o děti dětí silných ročníků z 60. let 20. stol, tedy o významnou generaci. Naopak ženy mají převahu až v kohortách nad 70 let věku. Je tedy otázkou, zda příslušná protipatření (viz výše) dokážou zastavit nárůst tohoto tradičního problému čínské společnosti.

... **národnostní politika.** 55 oficiálních etnických menšin je z politiky jednoho dítěte

těte vyjmuta ze dvou důvodů. Za prvé, tvoří 8,5 % populace (105,5 mil.) a obývají dvě třetiny území Číny, převážně řídké osídlený západ. Za druhé, jejich vyjmutí z politiky jednoho dítěte je interpretováno jako pozitivní diskriminace etnických menšin (GPRC 2000). Počet povolených dětí se liší podle etnika a místa, kde žije. Např. Tibeťané mají povolené tři děti, nomádští Tibeťané čtyři. Ve skutečnosti se však u Tibeťanů, kteří žijí v nejrůdnější osídlené části země, tyto kvóty hlídají jen výjimečně. Naopak Huiové (Chuej), čínští muslimové, mají povolené dvě děti jen v rurálních oblastech; ve městě mohou mít stejně jako majoritní Hanové (Chan) jen jedno dítě (GPRC 2000). I tato pozitivní diskriminace má však svá negativa.

... **hanizace (chanizace).** Tento pojem označuje proces přesídlování majoritních Hanů do minoritních oblastí a politika jednoho dítěte v něm hraje významnou roli. Pozitivní diskriminace uvolňuje menšiny z politiky jednoho dítěte na základě dvou principů – etnického a územního. Etnický princip říká, že menšina má právo na více než jedno dítě, ať už žije kdekoli (až na výjimky: Huiové a Mandžuoové). Přesný počet dětí se pak stanovuje na základě územního principu – každý obyvatel příslušné autonomní jednotky má právo mít tolik dětí, kolik je povoleno titulárnímu etniku; tzn., že i Hanové mohou mít v takových oblastech více než jedno dítě. Stát tak motivuje rodiny z přelidněných východních provincií, které chtějí mít více dětí, k emigraci do západních oblastí. Ty tak „kolonizují“ minoritní oblasti a vytvářejí z původních obyvatel menšiny v jejich vlastním území.

... **urbanizace.** Ve městech dnes žije necelá polovina čínské populace (v roce 2008 to bylo 45,68 %). Urbanizace je mohutný, avšak velice selektivní proces. Do měst odchází převážně mladí lidé, mezi nimi pak hlavně ženy a vzdělanější populace. To má velmi negativní dopad na venkov. Na druhou stranu jsou ženy ve městech považovány za skutečně rovnocenné, a proto jsou emancipovanější než na venkově. Přestože se politika jednoho dítěte téměř bez výjimky aplikuje na městskou populaci, infanticida je tu minimální a v některých oblastech se dokonce rodí více dívek než chlapců (např. v okolí Šanghaje). Urbanizace je tak proces ambivalentní – způsobuje propastné rozdíly mezi životní úrovní měst a venkova, zároveň ale zrovnopráv-

Výjimky z politiky jednoho dítěte (2008)

Výjimka	Populace splňující výjimku (mil.)	% celé populace
etnické menšiny (výjimky)	94,5	7,1
řídké osídlené rurální oblasti	376,5	28,4
vesničané s 1. dítětem dívkou	125,0	9,4
Hanové v minoritních regionech	27,5	2,1
rodiny jedináčků	28,0	2,1
městské výjimky	26,0	2,0
ostatní	10,0	0,8
VÝJIMKY CELKEM	687,5	51,8

Zdroj: vlastní odhady autora na základě dat CBS pro rok 2008

V ZORNÉM POLI GEOGRAFŮ

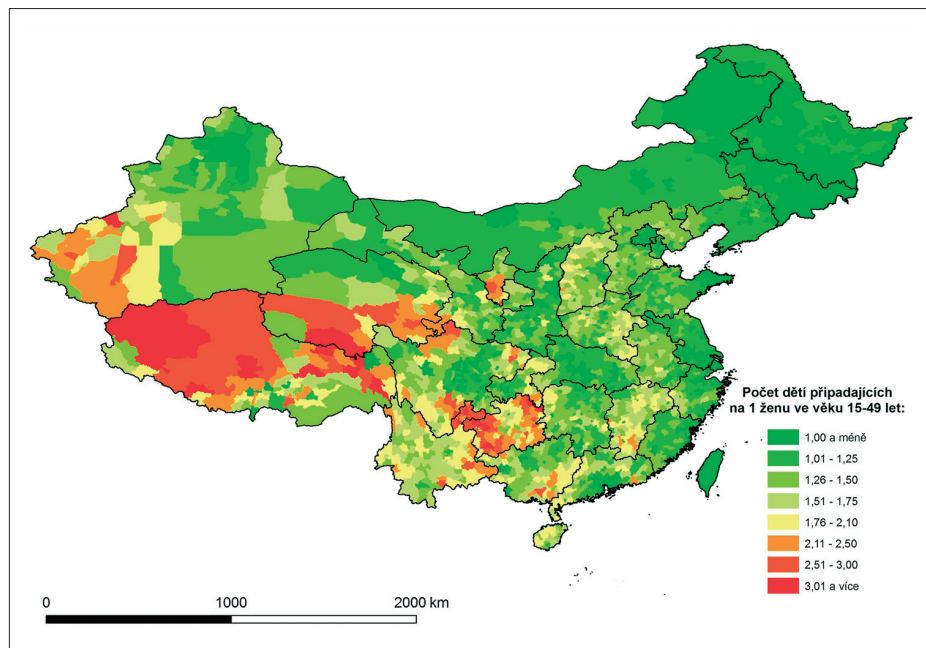
ňuje ženy a snižuje tak problém prebytku mužů v čínské společnosti (nedostatek žen na venkově to naopak prohlubuje, neboť ty se stěhují do měst).

... **stárnutí populace.** Politika jednoho dítěte se též nazývá politikou „4-2-1“. Odkazuje to na fakt, že při jejím plném uplatnění je vždy následující generace poloviční. Při současně vzrůstající kvalitě života a prodlužující se naději dožití to však znamená, že počet lidí, kteří se dostávají do produktivního věku, nenahradí počet lidí, kteří z něj vystupují. Podle demografických prognóz je tak Čína nejrychleji stárnoucí populací světa a podíl starších 65 let se do roku 2025 zdvojnásobí oproti censu 2000 ze 7,2 na 14 % (Eberstadt 2004: 12). Vzhledem k rozpadu tradičního rodinného systému a stále chybějící státní sociální politice je tak stárnutí zřejmě nejaktuálnějším a největším problémem, který s sebou politika jednoho dítěte přinesla.

Výjimky z politiky jednoho dítěte

Jak již bylo zmíněno, v průběhu let přibývaly různé výjimky z politiky jednoho dítěte. První byly zavedeny v letech 1984 a 1986 po protestech veřejnosti a obsahovaly povolení druhého dítěte pro řídkěji osídlené rurální oblasti či městské páry, v nichž oba manželé byli jedináčci (Wang 2005: 2). V 90. letech přibývaly další výjimky, např. povolení druhého dítěte v hustě osídleném venkově, pokud první dítě je dívka. Od roku 2008 se toto pravidlo uplatňuje též v Šanghaji a vzhledem k jeho úspěšnosti od něj magistrát neuvažuje upustit. Jednalo se o jednu z prvních výjimek pro městské obyvatelstvo. Následovalo zmírnění pravidel i v dalších městech či jejich částech. Jak ukazuje tabulka, v současnosti se politika jednoho dítěte vztahuje na méně než polovinu populace. Naopak přibližně 52 % populace spadá do některé z výjimek, a může mít tudíž alespoň dvě děti. Vzhledem k množství výjimek a benevolentnosti v uplatňování politiky jednoho dítěte se tak začíná mluvit o „politice jednoho a půl dítěte“.

Průměrný počet dětí na jednu ženu v reprodukčním věku

Zdroj: Census 2000, Census Data CD

Pozn.: Kromě západních oblastí obývaných etnickými menšinami je počet dětí na ženu v reprodukčním věku nižší než 1,5. Tzn. že nadcházející generace nebudou velikostně dostačovat starším, což povede k rychlému a masivnímu stárnutí populace a sociálním problémům (sociální zabezpečení, důchody apod.)

Budoucnost politiky jednoho dítěte?

Zmírňování pravidel politiky jednoho dítěte vyvolává otázku, jaká bude její budoucnost. Byla zavedena, aby zabránila překročení 1,2miliardové hranice v roce 2000. Ta však byla o pár desítek milionů překonána a již v roce 2008 měla Čína 1,328 mld. obyvatel. Na druhou stranu se původní odhady kulminace populačního růstu v Číně se značně zredukovaly. Čínský statistický úřad vydal roku 1995 prognózu pro rok 2050, kde střední odhad počítal s 1,58 mld. obyvatel. Již roku 2000 se odhad snížil na 1,48 mld. a roku 2005 na 1,424 mld. obyvatel v roce 2050. Je tedy patrné, že politika jednoho dítěte svou redukční funkci splnila. Podle čínské vlády je nyní v ČLR o 400 mil. obyvatel méně, než by bylo bez této politiky

(GPRC 2003). Otázkou však je, za jakou cenu. Populace nepřiměřeně rychle stárne, což bude představovat problém při vytváření důchodového systému v zemi. Generace jedináčků, nazývaných „malí císaři“, představuje sociální problém, neboť se objevuje individualismus, který v čínské tradici neměl místo. A nakonec nepoměr mezi pohlavími stále ještě nějakou dobu poroste a otázkou zůstává, kdy a zda se zastaví. Spíše než zrušení tak politiku jednoho dítěte čeká klasická čínská evoluce – množství výjimek učiní zákon zbytečným a ten se postupně přestane aplikovat a dodržovat.

Adam Horálek, student PGS,
PřF a FF UK v Praze
a.horalek@seznam.cz

Myths Regarding China's One-Child Policy. The One-Child Policy, established in 1980, was intended as a means of reducing population growth. Since its inception, this normative policy has been subject to considerable critique, which has focused primarily on the violation of individual freedoms as well as potentially dangerous demographic consequences. This paper briefly outlines how some of the effects of the One-Child Policy have been misinterpreted and, on the contrary, how other consequences have been entirely overlooked.

LITERATURA A ZDROJE DAT:

- EBERSTADT, N. (2004): Power and Population In Asia. Policy Review, 123, 1, s. 3–27.
- GPRC (2000): White Paper on National Minorities Policy and Its Practice in China. China Report, 36, 1, s. 123–155.
- GPRC (2003): Population and Family Planning Law of the People's Republic of China. Beijing: Law Press China. 29 s.
- HESKETH, T. et al. (2005): The Effect of China's One-Child Family Policy after 25 Years. The New England Journal of Medicine, 353, 11, s. 1171–1176.
- MUNGELLO, D. E. (2008): Drowning Girls in China: Female Infanticide Since 1650. New York: Rowman & Littlefield, 170 s.

- WANG, F. (2005): Can China Afford to Continue Its One-Child Policy? Asia Pacific Issues, 77. Washington, D.C.: East-West Center. 12 s.
- WU, C., MU, G. (2004): China's Population Situation and Policies. Beijing: Foreign Languages Press. 154 s.
- CBS: Chinese Bureau of Statistics: www.stats.gov.cn
- Pozn.: GPRC – Government of the People's Republic of China

APLIKACE DO VÝUKY:

1. Uvažte, jaké demokratičtější nástroje může stát použít pro regulaci porodnosti. Diskutujte o nich.
2. Porovnejte vývoj populace a politický systém Číny a Indie. Následně zhodnotte politiku jednoho dítěte – podle její efektivity i jejího dopadu na svobodu jednotlivce.